

A hazai terület- és településfejlesztés egyik „állatorvosi lova”: a felsőoktatás leépülése a kevésbé fejlett térségekben

A “poster child” of domestic territorial and settlement development: the deterioration of higher education in less developed regions

LENGYEL IMRE

LENGYEL Imre: MTA doktora, egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar; 6722 Szeged, Kálvária sugárút 1.; ilengyel@eco.u-szeged.hu; <https://orcid.org/0000-0002-9225-5320>

KULCSSZAVAK: területfejlesztés; humán tőke; felsőoktatás

ABSZTRAKT: Napjainkban egy-egy térség fejlődése elsősorban a humán tőkénének színvonalától függ, ezért egyre inkább felértékelődik az oktatás, különösen a felsőoktatás minősége és széles körű elérhetősége. Magyarországon a rendszerváltozás után átalakult a felsőoktatás: jellemzően vidéki képzési helyeken új intézmények jöttek létre és a hallgatók létszáma is ugrásszerűen megnőtt. De a dinamikus növekedés 2006 után megtorpant, ezt követően a hallgatók száma jelentősen visszaesett. A Budapest-központúság mérséklésének hazai területfejlesztési dokumentumokban megfogalmazott célkitűzése nem valósult meg, a hallgatók számának jelentős csökkenése elsősorban a vidéki székhelyű kisebb intézményeknél és a kevésbé fejlett térségek képzési helyein figyelhető meg.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy miként alakultak a hallgatói létszámok 2006 és 2021 között az érintett városokban. Az adatok alapján a nappali tagozatos hallgatók térbeli koncentrációja egyre jelentősebb: 2021-ben a fővárosban és négy vidéki egyetemi városban vették fel alapképzésekre a hallgatók 85%-át, mester- és osztatlan képzésekre a 93%-át. Amíg a mester- és osztatlan képzéseknél az intézmények versenyéből adódó területi koncentráció elfogadható, addig az ország számára hátrányos az alapképzések koncentrációja, mivel e képzések jelentős része „középiszkolósodó” tömegképzés, amelyet közszolgáltatásnak tekintve – a helyi munkaerőpiac igényeivel igazodva, egyúttal a tovább- és átképzések, az élethosszig tartó tanulás intézményi hátterét megteremtve – mindegyik nagyvárosi településegyüttesben meg kellene szervezni. Véleményem szerint a felsőoktatás elmúlt évekbeli átrendeződése nemcsak a kevésbé fejlett térségek felzárkózását, az egyik alapvető területfejlesztési cél elérését nehezíti meg, hanem az ország versenyképességét is hátrányosan befolyásolja.

Imre LENGYEL: Doctor of Science, professor, Faculty of Economics and Business Administrations, University of Szeged; Kálvária sugárút 1., H-6722 Szeged, Hungary; ilengyel@eco.u-szeged.hu; <https://orcid.org/0000-0002-9225-5320>

KEYWORDS: regional development; human capital; higher education

ABSTRACT: Nowadays, the development of a region mainly depends on the level of human capital, which prioritizes the quality and spatiality of education, especially that of higher education. After the regime change of 1990, higher education in Hungary was also restructured, new institutions were established and the number of students also increased sharply, especially in rural training

places. Student numbers between 1980 and 1990 were around 100 thousand throughout, followed by a rapid growth: in 1995 180 thousand, in 2000 327 thousand, while in 2005 424 thousand students were recorded. However, from this point student numbers have gradually decreased and have stabilised since 2016 at about 280-290 thousand, indicating a two and a half per cent decrease over three decades. The slowdown of the dynamic increase after 2006 was due to demographical trends, the introduction of multilevel higher education system, and the prevalence of fee-paying trainings. The significant decrease in the number of students intensified the competition between institutions, primarily between smaller rural-based institutions while training places of less developed regions were relegated to the background.

In international comparison, Hungary is at the bottom of the list among EU member states in terms of the per-unit number of students, graduated employees and people studying while working, as well as budgetary expenditure. Furthermore, the proportion of used private resources is rather high, students' dropout is significant, and the number of teachers is also scarce. Most secondary school graduates manage to get admission to higher education, including those who are less prepared (e.g., they have insufficient knowledge of foreign languages), therefore, they need mentoring and catching up. Institutions, however, have neither the financial resources nor the teachers for this, which may also explain why many give up their studies.

In this study, we investigate how student numbers evolved by settlement and urban area. We also analyse the territorial development of the number of full-time and part-time trainings, in addition to the number of recently admitted students. The data indicate that the spatial concentration of students is increasingly significant, the dominance of the capital and traditional university centres has strengthened not only in master programmes, but also on the lower levels of trainings. Full-time higher education has dropped or ceased in seven counties by now, making the quality labour supply of local companies and institutions very difficult. The transformation of higher education has an adverse effect not only on one of the major goals of regional development, namely the catch-up of less developed regions, but also on the competitiveness of the country.

Bevezetés

A regionális politika (hazai terminológiával inkább „területi” vagy „területfejlesztési” politika) általános célja a területi kohézió, a kevésbé fejlett térségek társadalmi, gazdasági és kulturális fejlődésének, felzárkózásának előmozdítása (Rechnitzer, Smahó 2011). A nemzetközi elvárásokkal összhangban, a jelenleg hatályos 1996. évi XXI. törvény (2. §) szerint a területfejlesztésnek és területrendezésnek Magyarországon is célja „az ország valamennyi térségében a területi kohézió erősítése, a társadalmi és gazdasági növekedés elősegítése, a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése, az innováció térbeli terjedésének elősegítése, a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítása”.

Napjaink szolgáltatás-/tudásalapú gazdaságában egy-egy térség fejlődése elsősorban a humán tőke színvonalától függ, ami a kevésbé fejlett térségek felzárkózásának előmozdításakor ráirányítja a figyelmet az oktatás, különösen a felsőoktatás minőségére és széles körű elérhetőségére. Az Európai Unió (EU) Alapjogi Chartájának 14. cikke szerint „mindenkinek joga van az oktatáshoz, valamint a továbbképzéshez és a szakképzéshez”.¹ Jelenleg a fejlett országokban a fiatal generációk tagjainak 40-50%-a tanul a felsőoktatásban, továbbá a felnőttek

jelentős része vesz részt át- és továbbképzésben, emiatt a felsőoktatás térbeli elérhetőségére is egyre nagyobb figyelem hárul (Lengyel 2021a; Rechnitzer 2009).

A regionális politika megalapozását szolgáló, a térségek gazdasági fejlődésével és növekedésével foglalkozó közgazdaságtani szakirodalomban 1980 után került előtérbe az endogén szemlélet, amely az emberi tényezőt tartja elsődlegesnek (Bodnár 2020; Capello 2016; Lengyel 2021b). A témakörrel foglalkozó irányzat kiemelkedő képviselői közül Romer (1986) a tudástőke, míg Lucas (1988) a tanulás és a humán tőke fontosságát emeli ki (Acs, Sanders 2021; Varga 2009). A regionális tudomány is átvette és továbbfejlesztette ezeket az alapvető eredményeket, kiemelve többek között a társadalmi tőke, a vállalkozókészség és az intézményi háttér (Johansson, Karlsson 2019; Stimson, Stough, Salazar 2009; Westlund, Larsson 2021), illetve – a nagyvárosok tudásbázisa kapcsán – a kreativitás és a tolerancia fontosságát (Florida, Mellander, Stolarick 2008; Lengyel, Ságvári 2009).

Egy felsőoktatási intézmény nemcsak a munkaerő képzésében tölt be fontos szerepet, hanem térsége gazdasági életében is (Dallago 2014; Drucker 2016; Pike, Rodríguez-Pose, Tomaney 2017; Teperics, Dorogi 2014; Erdős et al. 2021; Varga, Erdős 2019). A felsőoktatási intézmények helyi gazdasági hatásainak – ún. multiplikátor-hatásainak – vizsgálatokor érdemes elkülöníteni a kínálati és a keresleti oldalt (Armstrong, Taylor 2000; Kotosz, Lukovics 2017; Lengyel B. 2012). A kínálati oldalon rövid időtávú hatások figyelhetők meg, amelyeket az intézmények kifizetései (ingatlanok fenntartása, oktatói fizetések stb.) és a hallgatók pénzköltései (albérllet, étkezés, közlekedés stb.) váltanak ki, a turizmushoz hasonlóan növelve a helyi szolgáltatások iránti igényeket. A keresleti oldalon ugyanakkor hosszabb időtávú hatások érzékelhetők. A képzett munkaerőre új cégek települnek, a vállalkozókészség erősödik, start-up cégek jönnek létre, K+F megbízások érkeznek a térségen kívülről, stb. Amíg a kínálati oldali hatások minden olyan térségben megfigyelhetők, ahol felsőoktatás van, addig a keresleti oldali hatások főként a kutató-/tudományegyetemek székhelyeinek térségeiben érzékelhetők, ahol az intézmények globális tudáshálózatokba is bekapcsolódnak (Benneworth, Fitjar 2019; Huggins, Johnston, Stride 2012; Johansson, Karlsson 2019; Lengyel 2009; Varga 2004).

A felsőoktatási intézmények növekvő gazdasági szerepét felismerve, oktatási és kutatási funkciójuk kibővült az ún. *harmadik misszióval*, a felsőoktatási intézmények gazdasági és társadalmi fejlesztésben betöltött szerepével, társadalmi felelősségvállalásával, amit „második akadémiai forradalomnak” is neveznek (Benneworth, Pinheiro, Karlsen 2017; Etzkowitz 2004; Gál 2016; Lukovics, Zuti 2014). Az EU regionális politikájában a régiók fejlesztésére előírt intelligens szakosodási stratégiákban (*smart specialization strategy*) a helyi felsőoktatási intézmények a regionális innovációs rendszer, az innovációs ökoszisztémák kulcselemeiként kiemelt szerepet töltenek be (Calza et al. 2022; Foray, Morgan, Radosevic 2018; Vas 2017).

A rendszerváltás után Magyarországon is megfigyelhető a felsőoktatás felértékelődése: miközben a hallgatói létszámok 1980 és 1990 között mindvégig 100 ezer fő körül mozogtak, ezt követően rohamosan megemelkedtek.² 1995-ben 180 ezer, 2000-ben 327 ezer, 2005-ben pedig már 424 ezer hallgatót tartottak nyilván. Később viszont fokozatosan csökkent a létszám: csak 2016-tól stabilizálódott 280-290 ezer fő között, amiben a külföldi hallgatók mintegy 40 ezres létszáma is benne van. A 2006-tól bekövetkező csökkenéshez több tényező is hozzájárult, mint például a demográfiai hullám lecsengése, a külföldi tanulási lehetőségek bővülése, a többszintű felsőoktatási rendszer bevezetése, a tandíjról szóló viták és népszavazás, a költségterítések emelkedése, illetve a nyelvvizsgák kötelezővé tétele (Lengyel 2021b; Polónyi 2021).

A rendszerváltás után a felsőoktatás hazai fellendülése – és később a visszaesése is – elsősorban a kevésbé fejlett térségekben következett be. Amíg a 2001/2002-es tanévben alap- és mesterképzésben 192 ezer fő (a hallgatók 61%-a) tanult vidéki képzési helyeken, addig a 2021/2022-es tanévben már csak 119 ezer fő (47%), eközben pedig a hallgatói létszám a fővárosban 121 ezerről 135 ezerre nőtt.³ A „felsőoktatási expanzió” során vidéken létesült felsőoktatási intézmények többsége napjainkra leépült, a hallgatói létszám országos visszaesése lényegében csak a rendszerváltás után alapított vidéki képzési helyeket érintette. A vidéki felsőoktatás visszaesésének káros hatásait széles körben felismerték, és a problémák kezelésére javaslatokat is megfogalmaztak. Az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióról (OFTK) szóló 2014. évi országgyűlési határozatban⁴ a felsőoktatás fejlesztésénél (3.5.3. pont, 227.) prioritásként írták elő, hogy „Szükséges oldani a felsőoktatás Budapest-központúságát és ennek megfelelően megteremteni a konvergencia régiókban található intézmények célzott fejlesztését a ténylegesen betöltött társadalmi-gazdasági szerepüknek megfelelően”.

A 2016-ban elfogadott „Fokozatváltás a felsőoktatásban” című középtávú szakpolitikai stratégia⁵ is rögzíti, hogy „A felsőoktatásnak hangsúlyos szerepe van az ország kevésbé fejlett régióiban, ahol sürgető módon és egyszerre jelentkeznek a társadalmi mobilitás és a gazdaságfejlesztés igényei, viszont az intézményrendszer jelen állapotában csak korlátozottan tud megfelelni e kettős kihívásnak” (20.). Ebben a stratégiában az egyik alapvető célkitűzés „a Magyarország térszerkezetéhez igazodó, hierarchikus, a minőségjavulás irányába mutató, versenyhelyzetet teremtő intézményrendszer irányába mutató korrekció” (58.). A célkitűzésnek megfelelő hálózat kialakításának fontos alapelve, hogy „a települések helyett a funkcionális városi térségeket szükséges a térstruktúra alapegységeinek tekinteni”. A már említett harmadik misszió gondolata is megfogalmazódik: „mind a tudáshoz való közösségi hozzáférés biztosítása (az alaptevékenységéből származó szellemi értékek közösségi célú megismertetése), mind a helyi gazdaság fejlődéséhez, társadalmi innovációhoz való hozzájárulás” (53.).

A stratégiában szerepel a közösségi felsőoktatási képzési központ (KFKK), mint egy, a hátrányos helyzetű térségek versenyhelyzetének javítása érdekében beve-

zetendő új intézmény (20.). A nemzeti felsőoktatásról szóló, jelenleg hatályos 2011. évi CCIV. törvény (NFTV) (108. §, 23a) szerint a KFKK a „felsőoktatási intézmény székhelyén kívül működő, felsőoktatási intézménynek nem minősülő szervezet, amely a működési engedélyében meghatározott képzési terület és maximális hallgatói létszám erejéig a képzésre vonatkozó működési jogosultsággal, a szükséges oktatói karral rendelkező felsőoktatási intézménnyel kötött megállapodás alapján a felsőoktatási intézmény és annak hallgatói számára biztosítja a felsőoktatási oktatási alaptevékenység, a képzés tárgyi és ingatlanhasználati – a felsőoktatási intézménnyel kötött megállapodásban foglaltak szerint pénzügyi – feltételeit.”

Az említett hazai dokumentumokban is tetten érhető az a felismerés, miszerint a helyi felsőoktatás – ehhez kapcsolódva az intézmények harmadik missziójának – megerősítése a kevésbé fejlett térségek tartós fejlődéséhez nélkülözhetetlen. Az ország versenyképessége szempontjából az is döntő, hogy a vállalatok és intézmények helyben találnak-e felkészült munkaerőt, vagy pedig távoli helyekről próbálják „odacsábítani” a diplomásokat, ami jelentős költségekkel és bizonytalansággal járhat. Ráadásul a munkavállalók átképzése, továbbképzése, az élethosszig tartó tanulás jóval költségesebb, ha távoli intézményekbe kell a hallgatóknak foglalkozásokra és vizsgákra járni, sok esetben szabadnapot kell kérniük, míg a helyi intézményeket délutánonként vagy estéknként is látogathatják.

A tanulmányban a felsőoktatási hallgatói létszámok alakulásának térbeli jellemzőit elemzem a képzési helyeket alapul véve. Elsősorban a nappali tagozatos képzések térbeli (városonkénti) alakulására térek ki, az összes hallgató és a közelmúltban felvett hallgatók létszámát ismertetem. A felsőoktatási vitákban sok a sztereotípa és viszonylag kevés a valós tényeken alapuló elemzés, ezért részletes információkkal támasztom alá helyzetfeltárásomat. Először a nemzetközi és országos háttérrel tekintem át röviden, majd részletesen bemutatom a hazai felsőoktatás térbeli átrendeződését. A dolgozat végén kísérletet teszek annak átgondolására, hogy a hazai területfejlesztési dokumentumokban megfogalmazott felsőoktatás-fejlesztési célok miért teljesülnek felemás módon, a javasolt térbeli kiegyenlítődés helyett miért zajlik térbeli koncentrálódás. Véleményem szerint a felsőoktatás egy olyan „állatorvosi ló”, amelynek betegségei rámutatnak a hazai terület- és településfejlesztés alapvető problémáira.

A hazai felsőoktatás átalakulásának főbb jellemzői

A hazai felsőoktatásban a rendszerváltás után lényeges változások történtek. Nemcsak a hallgatók létszáma nőtt, hanem új képzések is szerveződtek és – sok esetben az érintett városok kezdeményezésére és erőforrásaira alapozva – több új intézményt is alapítottak. 1990-ben 77 intézmény működött, majd 1992-ben 91-re nőtt a számuk, később pedig – a 2000. évi integrációs hullám hatására – 62-re csökkent. 2022-ben 64 államilag elismert felsőoktatási intézmény létezett (1. mel-

léklet). A közelmúltban a fenntartók körében is alapvető változások történtek: napjainkban 25 alapítványi, 26 egyházi, 7 magán és 6 minisztériumi felsőoktatási intézmény működik. 2022 tavaszán a 64 államilag elismert felsőoktatási intézményből 34-nek Budapesten, a 30 vidéki intézménynek pedig 22 városban volt a székhelye.

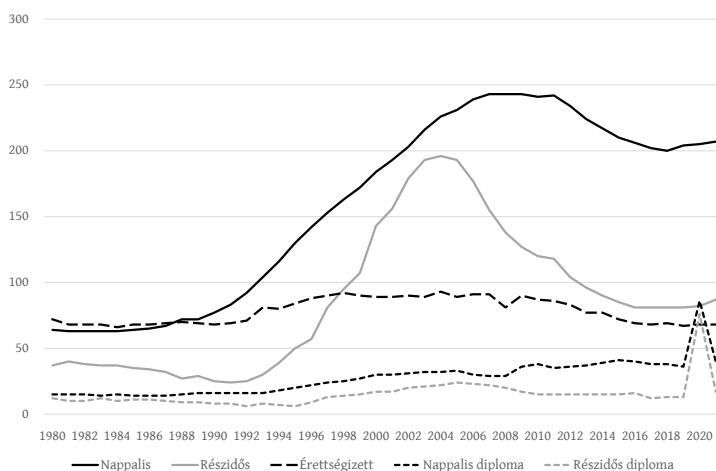
A hazai felsőoktatás területi átrendeződésére jelentős hatást gyakorolt a 2006-ban bevezetett többszintű felsőoktatási rendszer, hiszen Magyarország is csatlakozott az Európai Felsőoktatási Térséghez, a 48 országot átfogó ún. „bolognai folyamathoz” (Hrubos 2019; Kováts, Temesi 2018; Lakatos 2021). Az NFTV (2. § (3)) szerint „A felsőoktatási intézmény oktatási alaptevékenysége magában foglalja a felsőoktatási szakképzést, alapképzést, mesterképzést, a doktori képzést és a szakirányú továbbképzést.” Továbbá (3. § (1)) „A felsőoktatás egymásra épülő, felsőfokú végzettségi szintet biztosító képzési ciklusai: a) az alapképzés, b) a mesterképzés, c) a doktori képzés” (a mesterképzéshez sorolják a 10-12 féléves osztatlan képzéseket is). A felsőoktatási szakképzés és szakirányú továbbképzés esetében nem szerezhető felsőfokú végzettség, csak *szakképzettség*, amelyet oklevél tanúsít. Felsőfokú képzés az intézmény székhelyén, illetve attól különböző településeken működő *képzési helyeken* is szervezhető. Nemcsak nappali tagozatos, hanem levelező, esti és távoktatásos (együtt: részidős) képzésekben is lehet tanulni.

A hazai felsőoktatás intézményrendszerén belül az NFTV (9. § (3)) 2016-tól háromféle intézménytípust különít el (1. melléklet). *Egyetem* (2022-ben 29 intézmény): legalább nyolc alapképzési és hat mesterképzési szakot indít, doktori képzése van; az oktatók legalább hatvan százaléka tudományos fokozattal rendelkezik; képzései egy részét idegen nyelven folytatja. *Alkalmazott tudományok egyeteme* (2022-ben 10 intézmény): legalább négy alapképzési és két mesterképzési szakot indít; az oktatók legalább hatvan százaléka tudományos fokozattal rendelkezik; képzései egy részét idegen nyelven folytatja. *Főiskola* (2022-ben 25 intézmény): az oktatók legalább harmada rendelkezik tudományos fokozattal.

Eltérő módon alakult a *felsőfokú végzettséget* nyújtó nappali és részidős képzésekben részt vevő hallgatók létszáma (1. ábra). *Nappali tagozaton* a létszám 1990 után a korábbi 60-70 ezerről dinamikusan nőtt 240 ezer főre, 2007 után előbb stagnált, majd visszaesett, 2018-tól pedig 200-210 ezer fő között ingadozik. *Részidős képzésekben* a korábbi 30-40 ezres létszám 2004-re ugrásszerűen 196 ezer főre növekedett, majd drasztikusan visszaesett, és jelenleg 80-90 ezer fő körül mozog. A felsőfokú végzettséget igazoló *kiadott oklevelek, diplomák* száma kevésbé ingadozik: a nappali képzésben a négy évtizeddel ezelőtti 15-16 ezerről napjainkra 40 ezerre, a részidős képzésben 8-10 ezerről 13-15 ezerre nőtt, azaz körülbelül kétszerese az évente kiadott diplomák száma a rendszerváltás előttinek. A pandémia alatt felmentést lehetett kapni a kötelezően előírt nyelvvizsgák alól (mintegy 120 ezer fő élt is ezzel a lehetőséggel), emiatt figyelhető meg egy kiugró érték. A kiadott diplomák száma ugyanakkor csak részben követte a hallgatói létszámok emelkedését, ami a tanulmányok megszakításának, a nagyarányú hall-

gatói lemorzsolódásnak is következménye. A 2009-2011-ben alapképzésekre felvett hallgatóknak például csak 52-54%-a jutott el az abszolutoriumig (Demcsákné Ódor, Huszárik 2020).

1. ábra: Az alap- és mesterképzések főbb adatai és az érettségizettek száma, ezer fő
The main data of bachelor's and master's programs and the number of high-school graduates, thousand people

Forrás: KSH STADAT 23.1.1.1. tábla alapján

A felsőoktatásba felvett fő bázisát a frissen *érettségizettek* alkotják. A számuk 1992 előtt évente mintegy 70 ezer fő volt, majd – köszönhetően a gimnáziumok iránti nagyobb érdeklődésnek – az ezredfordulóra 90 ezerre emelkedett, napjainkra pedig újra 70 ezer főre csökkent. A felsőfokú alapképzés, mester- és osztatlan képzések, illetve a korábbi főiskolai és egyetemi képzések első évfolyamára felvett (új belépők) száma 1990-ben 17 ezer fő volt. Ez 2011-ig fokozatosan 67 ezer főre emelkedett, majd kissé visszaesett, és 2014 óta 50-55 ezer fő között mozog. Természetesen nem csak az adott évben érettségizettek kerülhetnek be a felsőoktatásba, de amíg 1990-ben az érettségizettek negyedét vették fel, addig napjainkban már több mint felét. Lényegében, aki átmegy az érettségien és tovább szeretne tanulni, az bekerülhet, legfeljebb nem az első helyen megadott nívós egyetem nappali tagozatának államilag finanszírozott helyére, hanem egy kevésbé elismert intézmény önköltséges képzésére.

A fenti idősorok alapján érzékelhető, hogy a felsőoktatás iránti igények 1990 után rohamosan nőttek, majd az érdeklődés visszaesett, 2016-tól a hallgatók létszáma lényegében stagnál. Nemzetközi összehasonlításban a hazai adatok igen alacsonyak:⁶ 2020-ban a hallgatók aránya az össznépeséghez viszonyítva 2,9%, a 27 EU-tagállamból csak Románia (2,8%), Szlovákia (2,5%) és Luxemburg (1,2%) került Magyarország mögé, a többi posztszocialista ország is jobb pozícióban volt. A magyar adat 2013-ban még elérte a 3,6%-ot, és ezzel hazánk akkor az Európai

Unió hét tagállamát is megelőzte, de később fokozatosan visszacsúszott. Míg 2021-ben a felsőfokú végzettséggel (ISCED 5-8) bírók aránya a 25-34 éves népességben 41,2%⁷ volt az EU-ban, a magyar értéknél (32,9%) csak az olasz (28,3%) és a román (23,3%) mutató volt alacsonyabb. A részidős hallgatók létszámának visszaesése arra is utal, hogy az *élet hossz íg tartó tanulás* nem vált széles körben elfogadottá, legalábbis nem a felsőoktatási intézményeknél. 2021-ben az Európai Unió 27 tagállamában a munkaképes korúak (25-64 évesek) 10,8%-a tanult a felsőoktatásban,⁸ míg Magyarországon csak 5,9%-uk, ami a posztszocialista országokat nézve is az egyik legalacsonyabb arány.

A hallgatói létszám változásait nem követték a *költségvetés felsőoktatási kiadásai*.⁹ A GDP-hez viszonyítva ezek a 2001. évi 1,05%-ról 2005-re – a maximális hallgatói létszám évére – 1,03%-ra csökkentek, majd 2011-ben tovább mérséklődtek 0,96%-ra. 2013-tól az egyes években 0,77-0,85% között mozogtak, 2020-ban 0,83%-on álltak. Az önköltséges képzések viszonylag magas aránya és a továbbtanulás egyéb kiadásainak növekedése azt vonta maga után, hogy nemzetközi összehasonlításban Magyarországon „a felsőoktatásban való részvétel támogatásához igénybe vett magánforrások aránya a harmadik legmagasabb az Unióban”.¹⁰

De az *oktatók száma* sem követte a hallgatókét. A teljes- és részmunkaidős, valamint megbízással foglalkoztatott oktatói besorolásúak (tanár, docens, adjunktus, tanársegéd) létszáma¹¹ 2000-ben 17,1 ezer fő volt. Ez 2008-ra – a nappali tagozatos hallgatók maximális számának évére – 17,5 ezer főre emelkedett, majd 2020-ra fokozatosan 14,5 ezer főre csökkent. Egy oktatóra 2000-ben 10,8, 2008-ban 13,8, 2021-ben pedig 14,3 nappali tagozatos hallgató jutott. Két évtized alatt a képzés minőségét alapvetően meghatározó professzorok (egyetemi és főiskolai tanárok) száma jelentősen – 3 ezerről 2,1 ezer főre – mérséklődött. Ezzel összefüggésben, amíg 2008-ban a teljes munkaidős oktatók közül 1 024 fő rendelkezett az MTA doktora tudományos címmel, addig 2021-ben már csak 774 fő. Ezek az adatok is jelzik, hogy az oktatók egyre leterheltebbek és a kiemelkedő tudományos munkássággal bíró vezető oktatók száma lecsökkent. Az érettségizettek jelentős része bejut a felsőoktatásba (olyanok is, akik a korábbiakhoz képest kevésbé felkészültek), emiatt többüknek mentorálásra, felzárkóztatásra lenne szüksége, de erre az intézményeknek se anyagi forrásuk, se oktatójuk. E körülménynek is betudható, hogy sokan félbehagyják a tanulmányaikat (Kovács, Görög 2019).

A hallgatói létszám felfutásával párhuzamosan a felsőoktatási kapacitások is kibővültek. Új intézmények és új karok alakultak (1990-ben 117, 2005-ben 172, napjainkban 189 kar működik). Elsősorban vidéken, gyakran az intézmények saját oktatási bevételeit is felhasználva (például PPP-konstrukcióban) új oktatási épületek létesültek, bővültek a kiszolgáló egységek (könyvtárak, kollégiumok stb.). A hallgatói létszám visszaesésével ugyanakkor e kapacitások egy része feleslegessé vált, néhány intézmény megszűnt vagy beolvadt egy másikba. A felsőoktatás átrendeződésénél megfigyelhetők azok a területi sajátosságok, amelyeknek – véleményem szerint – a gazdasági és társadalmi hatásai hosszabb távon igen jelentősek.

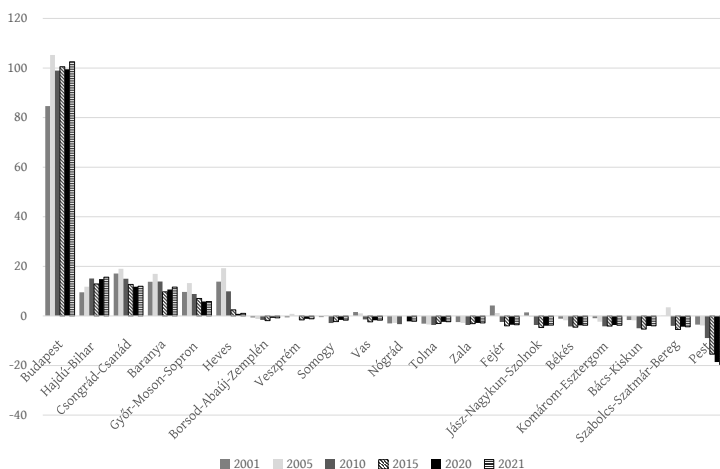

A felsőoktatás térbeli átrendeződése az elmúlt két évtizedben

2022-ben a 34 fővárosi székhelyű intézmény közül 12 rendelkezett vidéki képzési hellyel, míg a 30 vidéki székhelyű intézmény közül négynek volt fővárosi képzési helye (1. melléklet). Hét megyében¹² nincs székhelye felsőoktatási intézménynek, míg a többiben jellemzőnek tekinthető a két intézmény, melyek közül az egyik általában egyházi fenntartású. A hét „funkcióhiányos” megye közül két évtizede működött még helyi székhelyű intézmény Békésben, Jász-Nagykun-Szolnokban, Somogyban, Tolnában és Vasban, de megszűntek vagy beolvadtak más megyék intézményeibe. Nógrádban és Zalában korábban sem létezett székhelye felsőoktatási intézménynek, csak képzési helyeket tartottak fenn (például Salgótarjánban a BGE és jogelődjének kihelyezett tagozata 700-800 hallgatóval működött 1972 és 2013 között).

A felsőfokú végzettséget nyújtó képzésekben részt vevő hallgatók felvételi döntéseit, a megyék közötti „erőviszonyokat” jól érzékeltetik a hallgatók képzési helyei és állandó lakóhelyei közötti eltérések (2. ábra). Az adatok alapján a főváros kiemelkedő helyzetben van, az ott állandó lakóhellyel bíró 30-40 ezer hallgatón (2021-ben 32,8 ezer fő) túl további mintegy 100 ezer fő (2021-ben 102,5 ezer fő) származik a többi megyéből. További négy megye vonzza még a hallgatókat: a nagy egyetemekkel rendelkező Baranyához, Csongrád-Csanádhoz és Hajdú-Biharhoz az elmúlt években Győr-Moson-Sopron is csatlakozott (Fekete, Rechnitzer 2019). Heves vonzereje napjainkra lecsökkent, míg a többi megye szinte mindvé-

2. ábra: Különbségek az alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók képzési hely és állandó lakóhely alapján meghatározott létszámában, megyék szerint, ezer fő
The difference in the number of students in bachelor's and master's programs according to their place of education and the county of their permanent residence, thousand people

Forrás: KSH STADAT 23.1.2.12. és 23.1.2.13. táblák alapján

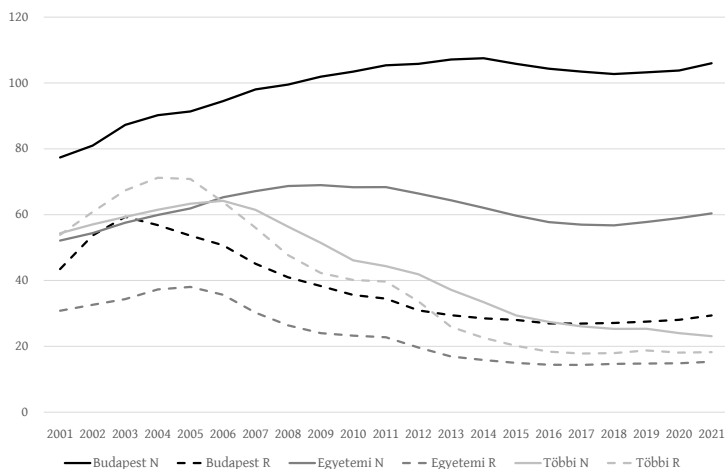
Megjegyzés: a 2021. évi adatok alapján látható a megyék sorrendje.

gig elvesztette tehetséges fiataljait, akiknek a többsége legalábbis más megyékbe ment továbbtanulni.

Heves visszaesését elsősorban a gyöngyösi képzési hely hallgatói létszámának radikális csökkenése okozta, miközben a Borsod-Abaúj-Zemplénben működő Miskolci Egyetem vagy a veszprémi Pannon Egyetem sem képes megtartani a megyei fiatalok jelentős részét, illetve keveseket képes más térségekből odavonzani. Pest utolsó helye félrevezető, hiszen a megye sok településéről lehet naponta bejárni a fővárosi intézményekbe, és hasonló a helyzet Fejér, illetve Komárom-Esztergom esetében is.

A területi folyamatok érzékeltetéséhez érdemes a megyék felsőoktatás alapján eltérő típusait elkülöníteni. Az önálló kategóriának számító főváros és a regionális egyetemekkel bíró négy megye (Baranya, Csongrád-Csanád, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar) egyesített adatai mellett – egy harmadik típus keretében – összevontam a többi megye teljesítményét, illetve megkülönböztettem a nappali és a részidős képzéseket (3. ábra). A felsőfokú végzettséget nyújtó képzésekben részt vevő *nappali tagozatos hallgatók* képzési hely szerinti létszáma a fővárosban 2000-től 2014-ig folyamatosan emelkedett, majd 103-106 ezer fő között mozgott: lényegében nem hatott rá az országos visszaesés, sőt a létszám némileg emelkedett is az utóbbi években. A négy kiemelt megyében részben hasonló folyamat figyelhető meg: 2008-ig a létszám lassú ütemben növekedett, megközelítette a 70 ezer főt, majd 2017-ig fokozatosan csökkent, hogy később kissé emelkedve ismét elérje a 60 ezer

3. ábra: Alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók létszáma képzési helyük megyétypusa szerint, ezer fő
The number of students participating in bachelor's and master's programs according to the county of training location, thousand people

Forrás: KSH STADAT 23.1.2.12. tábla alapján

Megjegyzés: N - nappali, R - részidős

főt. 2021-ben a nappali tagozatos hallgatók 88%-a Budapesten és a négy kiemelt megyében tanult, a többi megyében 2006-tól leépültek a nappali képzések (12%), holott 2001-2006 között még itt tanult a hallgatók 30%-a.

A *részidős képzéseknél* megfigyelhető, hogy a fővárosban és a négy kiemelt megyében működő intézmények eleinte háttérbe szorultak a többi megyéhez képest: az utóbbiakban 2004-ben – a részidős hallgatók létszámának maximumán – az országos 165,3 ezer főből 71,2 ezer fő (43,1%) tanult. 2005-től azonban változás figyelhető meg: a főváros 2013-tól az első helyre került és 2018-tól stabilizálta hallgatói létszámát, míg a négy kiemelt megyében mindvégig kevés részidős hallgató tanult. A többi megye esetében negyedére (18,2 ezer főre) csökkent a korábbi létszám, azaz e képzési helyeken jelentős visszaesés történt, a részidős hallgatók aránya 29%-ra mérséklődött. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy a hallgatók a részidős képzésekben jóval nagyobb arányban választják megyéjük kínálatát, mint nappali tagozatokon.

Felsőfokú képzések a városokban

Egy-egy megyében több képzési hely is működhet, ezért a *városokat* alapul véve árnyaltabb képet nyerhetünk a térbeli folyamatokról. Az elmúlt két évtizedben 53 városban működött képzési hely, közülük 48 városban felsőfokú végzettséget nyújtó *nappali* képzések is (1. táblázat). 2006-ban a nappali tagozatos hallgatók 42%-a, 2021-ben 56%-a a fővárosban tanult. A jelentős egyetemmel bíró négy városban (Debrecen, Győr, Pécs, Szeged) is nőtt a részarány (27%-ról 31%-ra), míg a többi városban csökkenés mutatkozott (31%-ról 13%-ra).

A 2021/2022-es tanévben 44 városban működött nappali tagozatos képzés: 19 városban regisztráltak legalább 300 nappali tagozatos hallgatót, ugyanakkor a létszám 18 városban nem érte el a 100 főt, 10 városban pedig az 50 főt sem. Egy-egy képzési helyen általában több szakot indítanak, a hallgató három-négy évig tanul. Ezt is figyelembe véve legalább 300 fős hallgatóság kellene ahhoz, hogy a hazai viszonyok között életképes és elfogadható színvonalú legyen egy-egy nappali tagozatos képzési hely (széles tárgykínálat, specializált oktatók, könyvtár, nyelvtanárok stb.). Természetesen hitéleti és művészeti képzések kisebb létszámmal is működtethetők.

Több városban – például Békéscsabán, Gyöngyösön, Jászberényben, Salgótarjánban, Siófokon, Szolnokon, Tatabányán és Vácott (köztük négy megyeszékhely is szerepel) – 2006-hoz képest 2021-re tizedére vagy az alá csökkent a nappali tagozatos hallgatók létszáma, míg Kalocsán és Mezőtúron meg is szűnt a képzés. Eközben több városban – például Hatvanban, Kőszegen, Orosházán és Ózdon – 2006-ban még nem volt nappali tagozatos képzés, később viszont (2021-ben is minimális létszámmal) elindult. 2006 és 2021 között csak két városban nőtt a nappali tagozatos hallgatók létszáma, Budapesten és Debrecenben (körülbelül

12-12%-kal), míg Szeged és Pécs esetében 9-11%-os, Győrben és Egerben 22-28%-os, a többi városban pedig drasztikus a visszaesés. 2006-ban a nappali tagozatos hallgatók 89%-a, 2021-ben pedig már a 97%-a felsőoktatási intézményi székhellyel bíró városokban tanult. Úgy tűnik, hogy a hallgatók a kihelyezett nappali képzéseket kevésbé preferálják. Nappali tagozatos képzések szerveződtek és vetetlnek olyan városokban (Hatvanban, Kőszegen és Orosházán), ahol korábban nem volt felsőoktatás, miközben a nagyobb városokban (például Békéscsabán és Szolnokon) kiépült infrastruktúrával rendelkező hagyományos képzési helyek leépülnek.

Felsőfokú végzettséget nyújtó *részidős képzés* 45 városban működött a 2021/2022-es tanévben. 24 városban legalább 300 hallgató, további 10 városban legalább 100 hallgató vett benne részt, míg 11 városban ennél kisebb volt a lét-

1. táblázat: Alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók létszáma
képzési helyek (városok) szerint, fő
*Number of students participating in bachelor's and master's programs
per city by training location, person*

	Nappalisok				Részidősök		
	2006	2013	2018	2021	2013	2018	2021
Baja	1 048	366	241	284	270	317	379
Békéscsaba	996	270	54	50	279	92	89
Biatorbágy	-	-	9	13	-	164	180
Budapest	94 474	107 145	102 730	105 988	29 440	27 118	29 378
Debrecen	17 922	21 438	18 782	20 195	3 714	3 148	3 405
Dunaújváros	2 996	1 013	460	557	1 350	658	685
Eger	3 526	2 888	2 577	2 553	2 494	2 294	2 534
Esztergom	799	315	151	91	180	117	86
Gödöllő	3 906	3 980	2 885	2 462	1 838	1 232	1 215
Gyöngyös	2 606	638	254	216	4644	455	298
Győr	8 572	8 325	6 641	6 724	4 111	3 807	3 679
Gyula	246	247	24	34	287	157	164
Hajdúböszörmény	697	383	523	604	520	881	838
Hatvan	-	-	28	16	-	-	-
Hódmezővásárhely	251	250	229	221	105	143	156
Jászberény	860	192	99	71	359	341	501
Kalocsa	125	48	1	-	110	2	-
Kaposvár	2 447	1 829	1 559	1 319	765	1 000	1 058
Kecskemét	3 087	2 106	1 705	1 705	1 394	1 157	1 139
Keszthely	969	786	614	438	254	182	164
Kiskunfélegyháza	-	-	-	-	19	-	-
Kisvárd	-	-	-	-	-	96	15
Kőszeg	-	-	18	13	-	-	-
Mezőtúr	409	-	-	-	-	-	-
Miskolc	8 001	7 026	5 214	4 716	3 147	2 588	2 752

	Nappalisok				Részidősök		
	2006	2013	2018	2021	2013	2018	2021
Mosonmagyaróvár	743	411	286	299	231	194	176
Nagykanizsa	373	119	66	88	108	86	47
Nagykőrös	98	65	52	29	207	193	159
Nyírbátor	-	-	-	-	-	-	7
Nyíregyháza	7 354	3 197	2 148	1 903	2 775	2 402	2 082
Orosháza	-	-	21	50	-	50	45
Ózd	-	-	12	14	94	10	15
Pápa	68	78	45	45	33	-	-
Pécel	-	11	24	24	35	36	35
Pécs	15 923	13 845	13 314	14 586	3 609	2 908	3 311
Piliscsaba	3 153	2 152	496	-	85	1	-
Salgótarján	758	-	11	27	-	-	21
Sárospatak	612	234	113	88	272	376	389
Sátoraljaiújhely	-	-	4	-	-	29	55
Siófok	308	-	21	2	-	39	30
Sopron	3 007	2 092	1 376	1 431	812	733	818
Sütemeg	-	-	-	-	-	4	-
Szarvas	1 015	302	180	120	306	399	368
Szeged	18 173	17 601	15 588	16 309	3 829	2 845	2 963
Székesfehérvár	2 412	972	711	882	414	279	402
Szekszárd	844	412	227	167	218	370	400
Szolnok	2 110	629	157	183	675	268	330
Szombathely	3 058	1 736	1 331	1 589	908	702	568
Tata	-	-	-	-	-	31	112
Tatabánya	956	205	99	79	249	210	198
Vác	1 080	523	140	79	569	459	430
Veszprém	6 496	3 861	2 776	2 547	1 368	938	1 127
Zalaegerszeg	1 480	799	726	633	208	125	116

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek, 2006-ban megyei statisztikai évkönyvek kistérségi adatai alapján számolva

Megjegyzés: az ezer lakosra megadott információkat a lakónépességgel felszorozva kaptuk a hallgatói létszámot; dőlten kiemeltük azokat a településeket, ahol 2022-ben felsőoktatási intézménynek nincs székhelye; részidős adatok 2006-ra nem álltak rendelkezésünkre; a mesterképzéseknél szerepelnek az osztatlan képzések adatai is.

szám. Habár 2006-hoz képest a részidős hallgatók száma negyedére csökkent, ez a vidéki képzési helyek egy részét kevésbé érintette: a 2013. évi helyzethez képest például Hajdúböszörmény, Jászberény, Kaposvár és Szekszárd növelni, míg Budapest tartani tudta a létszámát. A városok többségénél ugyanakkor visszaesés figyelhető meg: Debrecenben és Pécsen 8%, Győrben 11%, Szegeden 23%, de a többi városban is jelentősen csökkent a részidős hallgatók létszáma. 2006-ban a részidős hallgatók 86%-a, 2021-ben pedig már a 91%-a felsőoktatási intézményi székhellyel bíró városokban tanult: a változás hasonló a nappali tagozatosok létszámához, de valamivel kevésbé dinamikus.

A fenti adatok alapján is érzékelhető, hogy lezajlott egy térbeli átrendező-dés – lényegét tekintve térbeli koncentráció – az intézményi székhelyekkel bíró nagyobb városok javára (2. táblázat). *Nappali tagozaton* 2006 és 2021 között a 20 ezer főnél kisebb városokban 5 132 főről 712 főre (azaz a korábbi érték 14%-ára), 20 és 100 ezer fő között a 39%-ára, 100 és 300 ezer fő között a 82%-ára csökkent a hallgatók létszáma, miközben a fővárosban majdnem 12%-kal nőtt. Ennek hatására a 100 ezer főnél népesebb városok (beleértve a fővárost is, amelynek részese-dése 42%-ról 56%-ra emelkedett) aránya napjainkra a 2006. évi 78%-ról 91%-ra nőtt. Ha nem a lakónépességet, hanem a közigazgatási besorolást nézzük, akkor nappali tagozaton a főváros és a többi megyeszékhely részesedése 88%-ról 96%-ra nőtt, a nem megyeszékhely városokban folyó képzések jelentéktelenné váltak, míg a községekben megszűntek.

A *részidős képzések* mindenhol visszaestek, de a nappali tagozatos képzések-hez képest kevésbé koncentrálnak. 2006-ban a hallgatók 20%-a 50 ezer főnél kisebb városokban tanult, mely arány 11%-ra esett vissza, miközben a 100 ezer főnél népesebb városokban korábban 68% tanult, jelenleg pedig 76%. A főváros és a megyeszékhelyek részesedése 78%-ról 87%-ra nőtt.

Az alap- és mesterképzések összevont adatai lehetővé teszik az időbeli folyamatok elemzését, de azt nem mutatják, hogy a képzések melyik szintjén figyelhető meg a területi és települési egyenlőtlenségek növekedése, a térbeli koncentráció. A három képzési szint, a felsőoktatási szakképzések, az alap-, illetve a mester- és osztatlan képzések 2018-tól megfigyelhető *felvételi adatai* képzési helyek, városok szerinti

2. táblázat: Alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók létszáma a képzési helyek (városok) lakónépessége szerint, fő
The number of students participating in bachelor's and master's programs by training location, person

Települések lakónépessége, ezer fő	Nappalisok			Részidősök		
	2006	2013	2021	2006	2013	2021
– 5,0	–	174	–	–	–	–
5,1 – 10,0	2 845	2 152	–	948	85	–
10,1 – 20,0	2 287	595	712	2 287	723	1 265
20,1 – 50,0	15 329	9 778	5 340	25 942	11 286	5 757
50,1 – 100,0	27 345	15 281	11 266	20 509	8 172	7 240
100,1 – 300,0	80 794	73 538	66 138	49 832	22 579	19 331
300,1 –	94 983	107 145	105 988	50 884	29 440	29 378
Budapest	94 983	107 145	105 988	50 884	29 440	29 378
Megeyszékhelyek*	104 399	87 139	76 167	65 471	30 157	26 174
Többi város**	22 972	12 053	7 939	32 817	12 603	8 281
Községek	3 319	2 326	–	–	85	–

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek

Megjegyzés: az ezer lakosra közölt információkat a lakónépességgel felszorozva kaptuk a hallgatói létszámot;

* 18 megyeszékhely; ** az aktuális lakónépességet vettük alapul, időközben néhány város létszámkategóriát váltott, illetve községek várossá váltak.

vizsgálata alapján ugyanakkor valamivel pontosabban érzékelhetők a jelenlegi települési folyamatok.

Nappali tagozatos képzésekre 2018 és 2021 között 42 városban vettek fel hallgatókat¹³ (3. táblázat). Ha a 2021-es felvételiket nézzük, akkor felsőoktatási szakképzés 27 városban, alapképzés 36 városban, míg mester- és osztatlan képzés 20 városban indult. Az öt regionális centrum (benne a főváros) képzési helyeire veték fel 2021-ben felsőoktatási szakképzésre a hallgatók 69%-át (ebből Budapest részesedése 38%), alapképzésre 85%-át (ebből Budapest 58%), míg mester- és osztatlan képzésre 93%-át (ebből Budapest 63%). Megfigyelhető, hogy a képzés magasabb szintjein egyre erőteljesebb a térbeli koncentráció, ami a mester- és osztatlan képzésben véleményem szerint elfogadható, de a tömegessé váló, „középképzésű” alapképzések leépülése a kevésbé fejlett térségek fejlődését negatívan befolyásolhatja.

3. táblázat: Nappali tagozatos képzésre felvett hallgatók létszáma
képzési helyek (városok) szerint, fő
*Number of students admitted to full-time programs
per training location, person*

	Felsőoktatási szakképzés		Alapképzés		Mester- és osztatlan képzés	
	2018-19-20 éves átlag	2021	2018-19-20 éves átlag	2021	2018-19-20 éves átlag	2021
Baja	3	4	89	50	0	4
Békéscsaba	26	27	18	16	-	-
Budapest	1 768	1 609	21 349	21 648	8 895	9 537
Debrecen	400	405	2 990	3 094	1 489	1 483
Dunaújváros	94	93	98	105	-	-
Eger	154	167	638	628	124	124
Esztergom	-	-	25	16	-	-
Gödöllő	96	61	423	388	235	193
Gyöngyös	97	69	50	-	6	12
Győr	229	203	1 775	1 570	312	403
Gyula	-	-	11	10	-	-
Hajdúböszörmény	-	-	221	170	-	-
Hatvan	-	-	3	-	-	-
Hódmezővásárhely	23	30	55	57	1	1
Jászberény	7	-	34	12	-	-
Kaposvár	57	22	398	335	69	84
Kecskemét	87	154	521	396	-	-
Keszthely	66	31	88	113	65	40
Kőszeg	-	-	-	-	0	-
Miskolc	195	169	1 067	933	284	285

	Felsőoktatási szakképzés		Alapképzés		Mester- és osztatlan képzés	
	2018-19-20	2021	2018-19-20	2021	2018-19-20	2021
	éves átlag		éves átlag		éves átlag	
Mosonmagyaróvár	7	16	63	56	38	57
Nagykanizsa	24	26	34	23	-	-
Nagykőrös	-	-	4	11	-	-
Nyíregyháza	119	81	472	433	96	69
Orosháza	7	8	18	7	-	-
Ózd	-	-	5	5	-	-
Pécs	382	383	2 069	2 265	1 072	1 115
Piliscsaba	-	-	46	-	31	-
Salgótarján	4	-	11	-	-	-
Sárospatak	5	-	13	13	-	-
Siófok	-	-	1	-	-	-
Sopron	60	27	368	349	104	92
Szarvas	8	-	62	23	-	-
Szeged	382	323	3 135	3 221	1 477	1 434
Székesfehérvár	34	43	274	211	23	22
Szekszárd	14	-	62	46	-	-
Szolnok	77	41	26	39	-	-
Szombathely	61	62	364	387	115	115
Tatabánya	11	8	25	13	-	-
Vác	-	-	41	22	-	6
Veszprém	187	159	751	632	127	104
Zalaegerszeg	34	30	237	185	-	-

Forrás: Felvi

Megjegyzés: dőlten kiemeltük azokat a városokat, ahol 2022-ben felsőoktatási intézménynek nincs székhelye; a Felvi adatközlésében nem szerepel több egyházi fenntartású főiskola, emiatt például Biatorbágy, Pápa, Pécel kikerült a vizsgált városok köréből.

A nappali tagozatos alapképzés felvételi adatai alapján 2021-ben csekély számú, 50 főnél kevesebb hallgató került be 14 város (Békéscsaba, Esztergom, Gyula, Jászberény, Nagykanizsa, Nagykőrös, Orosháza, Ózd, Sárospatak, Szarvas, Szekszárd, Szolnok, Tatabánya és Vác) felsőoktatási intézményeibe. E városok (köztük négy megyeszékhely) többsége kevésbé fejlett megyékben található. A nappali tagozatos mesterképzéseknél is megfigyelhető, hogy csupán 10 városban vettek fel legalább 100 főt (általában több szakra összesen), míg a másik 10 városban (köztük Baján, Gyöngyösön, Hódmezővásárhelyen és Vácott) alig néhány hallgatót, ami a képzés komolyságát és fenntarthatóságát is megkérdőjelezi, hiszen a mesterképzésben előírás a doktori képzésre való felkészítés.

Részidős képzésekre a nappali tagozathoz képest több településen vettek fel hallgatókat: felsőoktatási szakképzésre 28, alapképzésre 40, míg mester- és osztatlan képzésre 29 városban (2. melléklet). A részidős képzéseknél is érzékelhető a koncentrálódás, de kisebb mértékben, mint a nappali tagozatokon.

A városok közel felében nincs felsőoktatási intézményi székhely (a táblázatban dőlt betűvel jelezve). Ezekben a városokban 2021-ben *nappali tagozatos* felsőoktatási szakképzésre a hallgatók 8%-a került (részidősre 18%), alapképzésre 4% (14%), míg mesterképzésre 2% (4%). Úgy tűnik, hogy egyre kisebb arányban vettek fel hallgatókat magasabb szintű képzésekre az intézményi székhely nélküli képzési helyeken, továbbá az is megfigyelhető, hogy ezeken a helyeken a részidős képzések relatíve népszerűbbek, mint a nappali tagozatos kínálat.

Amint azt korábban említettem, a „Fokozatváltás a felsőoktatásban” című fejlesztési koncepcióban közösségi felsőoktatási képzési központok (KFKK) létesítését javasolták a kevésbé fejlett térségekben. Ez az új intézmény több településen megszerveződött, és a 2022. évi felvételi kiírásban meg is jelent¹⁴ (a szerződést kötött intézményeket lásd az 1. melléklet további képzési helyeinél): közéjük tartozik Hatvan, Kisvárdá, Mátészalka, Nyírbátor, Sátoraljaújhely, Sümeg és Tata. A felvételi adatok alapján (3. táblázat és 2. melléklet) 2021-ben senkit sem vettek fel nappali tagozatos képzésre (2018-2020 között Hatvanban átlagosan évente három főt). Részidős képzésre is kevesen kerültek be, felsőoktatási szakképzésre két városban átlagosan 15 fő (az országosan felvettek körülbelül 1%-a), alapképzésre négy városban átlagosan 23-25 fő (0,6%). Úgy tűnik, hogy a KFKK nem váltott ki tömeges érdeklődést, ami érthető is, hiszen a kihelyezett képzések hallgatói létszáma országosan csökkent, és már korábban is működött a konstrukció 26 olyan településen, ahol nincs felsőoktatási intézménynek székhelye.

Az adatok alapján a felsőoktatás képzési helyei szempontjából a városméret szerepe kiemelkedő és egyre fontosabb: 2018 után már stabilizálódott településtípusonként a hallgatók létszáma. A rendszerváltozás utáni felsőoktatási expanzió hatására a kisebb városokban létesített kapacitások 2006 után leépültek, több helyen csak néhány fővel működnek. Ugyanakkor az is látható, hogy más városokban viszont újonnan szerveződtek, igaz, ezek többsége életképtelen, napjainkban csupán vegetálnak. Lezajlott egy térbeli átrendeződési és koncentrálódási folyamat, aminek hatására sok település – legalábbis a felsőoktatás terén – a „városverseny” vesztesének tekinthető. A városok kétharmadában a nappali tagozatos hallgatók létszáma nem éri el a kritikus szintet. E képzési helyek komoly minőségi és finanszírozási aggodalmakat vetnek fel. Ugyanakkor részben eltérő folyamatok figyelhetők meg a nappali tagozatos és a részidős hallgatóknál: utóbbi esetben a koncentrálódás gyengébb, valószínűleg a képzési hely elérhetősége és költsége egy munka mellett tanulóknak fontos lehet.

Egyértelmű, hogy színvonalas felsőoktatást ilyen sok településen nem lehet folytatni, ami érzékelhető a hallgatók létszámának alakulásából és települési eloszlásából is. Kérdésként merül fel, hogy hány helyen és hol legyenek állami költségvetési forrásokból támogatott felsőoktatási intézmények.

A főváros példája is rámutat arra, hogy a felsőoktatásban a települések közigazgatási határa kevésbé fontos, mert a vonzáskörzetben élő hallgatók naponta ingázhatnak. Magyarországon elfogadható kompromisszumnak tűnik, hogy a

nagyvárosi településegységekben, mint *várostérségekben*, azaz a főváros és a 18 megyeszékhely mellett a dunaiújvárosi, a nagykanizsai és a soproni térségekben legyenek felsőoktatási intézmények (Tóth 2014). Ezek a várostérségek egyúttal munkaerő-vonzáskörzetként, csomóponti régióként is értelmezhetők, a hallgatók jelentős része a szülői házból naponta járhat iskolába, csakúgy, mint középiskolás korában. De a munka mellett tanulónak is jóval könnyebb, ha fél órán belül elérnek az oktatási intézménybe előadásra, vizsgázni vagy konzultálni. Amint említettem, a „Fokozatváltás a felsőoktatásban” című stratégia egyik kiemelt célkitűzése a funkcionális városi térségek felsőoktatásának fejlesztése a regionális munkaerőpiac igényei szerint.

Magyarországon e várostérségek szerepe kiemelkedő:¹⁵ többségük központja megyeszékhely, itt élt 2021-ben a lakosság 55%-a. A fővárosi térség (amelynek lakossága 2021-ben 2 614 ezer fő volt) mellett további 11 várostérség lakossága haladja meg a 100 ezer főt, míg a két legkisebb salgótarjáni és szekszárdi egyaránt 45 ezer fős lélekszámmal bír. A várostérségek egyúttal a gazdasági élet központjai is: itt tömörül a társas vállalkozások székhelyeinek háromnegyede és a legalább középfokú (egészségügyi, igazgatási, kulturális, oktatási stb.) intézmények többsége is. A várostérségekben koncentrálódnak a felsőoktatási képzési helyek is, itt tanul a nappali tagozatos hallgatók 98-99%-a, a részidősök 90-94%-a (4. táblázat). Az is látható, hogy képzési helyek szinte csak a *várostérségek központjaiban és társ-központjaiban* működnek, a 22 várostérségből 14-ben van, nyolcban pedig nincs székhelye felsőoktatási intézménynek (a balatoni településegységet figyelmen kívül hagytam).

A hazai felsőoktatás képzési helyei a nagyobb várostérségekben, főként a fővárosban és a négy nagy vidéki egyetem térségében koncentrálódnak. A többi várostérség közül a helyi székhelyű, régebben működő felsőoktatási intézményekkel bíró várostérségek központjai (például Eger, Miskolc, Veszprém) úgy-ahogy meg

4. táblázat: Alap- és mesterszakos hallgatók létszáma képzési helyek (várostérségek) szerint, fő
The number of students participating in bachelor's and master's programs by training location, person

	Nappalisok			Részidősök		
	2013	2016	2021	2013	2016	2021
Várostérségek összesen	205 217	187 164	187 283	64 935	56 171	59 320
ebből: központok és társ-központok	205 207	187 155	187 270	64 935	56 029	59 140
ebből: egyéb települések	10	9	13	-	142	180
Várostérségekhez nem tartozó városok	3 282	2 286	2 161	7 350	3 475	3 651
Várostérségekhez nem tartozó községek	164	52	-	-	110	-
Összesen	208 663	189 502	190 094	72 285	59 756	63 833

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek alapján

Megjegyzés: az ezer lakosra közölt információkat a lakónépességgel felszorozva kaptuk a hallgatói létszámot.

tudják őrizni a pozícióikat, de csak az alapképzésben, míg a mesterképzésből nagyjából ők is kiszorulnak. Az intézményi székhellyel nem rendelkező nyolc várostér-ségben az alapképzések is minimálisak. Ez azt is jelenti, hogy hét megyében alig van jelen a felsőoktatás, pedig közel kétmillió lakos él e többnyire kevésbé fejlett térségekben. Hiába fogalmazódott meg tehát több fejlesztési koncepcióban is a kevésbé fejlett térségek felsőoktatásának erősítése, az adatok alapján folytatódott a leépülés.

Terület- és településfejlesztés az ágazati részérdekek hálójában

Áttekintve a felsőoktatás térbeli átrendeződését, több kérdés is felvetődik, amelyek közül a továbbiakban csupán két, részben összefüggő szempontot emelek ki. Miért erősödik a főváros szerepe a felsőoktatásban, holott a fejlesztési koncepciókban ennek mérséklését tűzték ki célul? Várható-e kiegyensúlyozott területi fejlődés, a kevésbé fejlett térségek felzárkózása, ha hiányoznak a helyi székhelyű felsőoktatási intézmények?

A felsőoktatás főváros-centrikusságának mérséklését és a kevésbé fejlett térségek felsőoktatási intézményeinek megerősítését, amint bemutattam, az országgyűlés Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepciót elfogadó 2014. évi határozata, illetve a 2016. évi felsőoktatási stratégia egyaránt meghirdette. A dokumentumokból az a szándék rajzolódik ki, hogy a munkaerőpiac térbeliségéhez, a helyi vállalati és intézményi igényekhez kell igazítani a felsőfokú képzéseket is, főleg az át- és továbbképzéseket és bizonyos alapképzéseket. De a meghirdetett célokkal ellentétes folyamatok erősödtek fel, a főváros előtérbe került és a térbeli koncentrálódás felgyorsult, a kevésbé fejlett térségek többségében pedig leépült a felsőoktatás.

A jogszabályokban és egyéb dokumentumokban lefektetett fejlesztési célkitűzések a tényleges döntéseknél háttérbe szorultak. 1990 után az igények ugrásszerűen megnöttek: ezt érzékelve szinte bárhol lehetett indítani felsőfokú képzést, az intézmények többsége bővítette képzési kínálatát, akkor is, ha hiányoztak az alapvető feltételek. De ezt az expanziót nem követte sem az oktatói kar bővítése, sem az oktatás anyagi feltételeinek megteremtése. Csak céltalan sodródás és tüneti kezelés történt. Néhány évente próbálták a problémák egy részét megoldani, például világbanki hitellel, 2000-ben az integrációval, 2006-tól a többszintű rendszerrel, PPP-konstrukciókkal, 2012-től az önköltséges képzések kiterjesztésével, legutóbb pedig az alapítványok fenntartóvá tételével. De ilyen volt a felvételi rendszerek módosíthatása is, az emelt szintű érettségi vagy a nyelvvizsgák meghirdetése, majd lebetegése.

Vidéken az expanzió során kiépült képzőhelyek mindvégig forráshiánnyal küszködtek. Elsősorban az önköltséges részdíjs hallgatóktól származó bevételekből tudták finanszírozni nemcsak az infrastruktúra (például épületek, kollégiumok, számítástechnika) kiépítését és fenntartását, hanem az alacsony bérű oktatók fizetésekiegészítését is. 2006 után a részdíjs hallgatók létszáma drasztiku-

san visszaesett, így nem maradt elegendő forrás sem az anyagi kiadásokra, sem az oktatói jövedelmekre. Az oktatókkal szembeni előírások is szigorodtak: a tantárgyfelelősöknél a főiskolákon korábban elfogadott egyetemi doktorik helyett PhD-fokozatra lett szükség, de ezt a főiskolákon nem, csak az egyetemek doktori iskoláiban lehetett megszerezni. Ugyanakkor az egyetemek egyrészt konkurenciát láttak a főiskolákban, főleg 2006 után, másrészt a saját oktatói utánpótlásukat is alig tudták megoldani az alacsony bérek miatt. Nehezítette a vidéki főiskolák helyzetét, hogy míg korábban két intézményben is lehetett akkreditált tárgyfelelős egy oktató, ez a lehetőség megszűnt: a legtöbb főiskoláról eltűntek a másodállású egyetemi oktatók, amit a hallgatók is azonnal érzékeltek. Utólag csak sajnálkozni lehet azon, hogy a másfél évtized alatt térben is kialakult felsőoktatás intézményrendszer leépült. Ez nemcsak az érintett térségek felzárkózását nehezíti, hanem az országot is az utolsó köze sorolja az Európai Unióban a minőségi humán kapacitások terén.

Úgy vélem, hogy nem a többszintű felsőoktatási rendszerrel, hanem annak hazai bevezetésével és működtetésével vannak gondok. Nemcsak a forráshiány, hanem a jogszabályi rögtönzések miatt is „fortélyos félelem” igazgat, a rövid távú túlélés, alkalmi lobbizás és „kijárás” áll előtérben a stratégiai tervezés és menedzselés helyett. Logikus lenne egy olyan munkamegosztás, amelyben a főiskolák és a szakegyetemek (pontosabban a főiskolákból létrejött alkalmazott tudományok egyetemei) az alapképzésre, míg a tudományegyetemek a mester- és osztatlan képzésre fókuszálnának, de az ilyen jellegű együttműködést a jelenlegi finanszírozási előírások megnehezítik, az intézmények többsége mindenáron minél több hallgató felvételére törekszik, mind az alap-, mind a mesterképzésben. A felsőoktatás gesztációs időszaka 10-15 év: ennyi idő szükséges egy széles körben elfogadott fejlesztési stratégia megvalósításához, azaz hosszú távú fejlesztési koncepcióra lenne szükség.

Úgy vélem, hogy a főváros-centrikusság erősödését nem kormányzati szándék vezérli, hanem elsősorban abból adódik, hogy lényegében nincs átgondolt és egységesen képviselt felsőoktatás-politika, a döntések mögött gyakran változó részérdekek szerinti rögtönzések sorozata áll, ami nemcsak pazarláshoz vezet, hanem elbizonytalanítja a szereplőket is. A kormányzati döntéshozatalban erős befolyással bíró fővárosi intézmények – egymással is versenyezve – saját érdekeik szerint próbálják alakítani a finanszírozásra, felvételre, hallgatói kapacitásra vonatkozó rendeleteket, de akár a szakalapítási, oktatói előmeneteli szabályokat is. Például, míg a „Fokozatváltás a felsőoktatásban” című koncepció kormány elé került első változatában négyféle alapvető intézménytípust (egyetem, tudományegyetem, alkalmazott tudományok egyeteme és közösségi főiskola) különítettek el, addig a nyilvánosságra hozott, honlapra felkerült 2016. évi koncepcióból már kimaradt a közösségi főiskola és bekerült az említett közösségi felsőoktatási képzési központ (KFKK), miként az Nftv hatályos változatába is. A KFKK pedig csak kihelyezett képzéseknek ad helyet, és amint látható, alig vannak hallgatóik. Azoknak ez nem meglepő,¹⁶ akik is-

merik a kisvárosi kihelyezett képzések gyakorlatát és színvonalát, az IC-oktatók elmaradó előadásait, a helyi középiskolai tanárok óraadóként való tömeges alkalmazását. A KFKK és a kihelyezett képzések azonban lehetőséget adnak arra is, hogy a kevésbé fejlett térségek Európai Uniótól érkező kohéziós forrásait „át-pumpálják” az anyaintézménybe: erős a gyanú, hogy több esetben ez a szándék vezérelte a kormányzati döntéshozatalt befolyásolni képes intézményeket.

Véleményem szerint az egyik alapvető probléma, hogy a döntéshozók a felsőoktatást olyan egységes piacnak tekintik, ahol az intézmények versenyeznek egymással a hallgatókért, és nyilván előnyben vannak a jobb, minőségi képzést nyújtó, elismert intézmények. Ez a szemlélet az elit tudományegyetemekből indul ki, a nemzetközi versenyképességet hirdeti célként és eltekint a tömegképzések sajátosságaitól. Magyarországon egy-egy generáció 40-45%-a továbbtanul, de a lemorzsolódási adatokból is látható, hogy a fiatalok jelentős része nincs felkészülve a felsőoktatás elvárásaira, vagy tanulás helyett dolgozni kényszerül a magas nagyvárosi megélhetési költségek miatt. Több elismert fővárosi intézménynél az is megfigyelhető, hogy minimális (2021-ben 280), vagy ahhoz közeli pontszámmal is felvettek hallgatókat, ami megkérdőjelezi a minőségi képzés lehetőségét.

A képzések magasabb szintjein az oktatás feltételei kevés helyen adóttak, így például a mester- és osztatlan képzések esetében természetes a tudományos kiválóságon alapuló intézmények közötti tisztességes verseny, és szerintem a térbeli koncentráció is elfogadható (lásd például orvos- vagy gyógyszerészképzést). De a képzések alsóbb szintjein más a helyzet. Az alapképzésre felvett hallgatók két nagy csoportból állnak. Az egyik a magas pontszámmal bekerülő, tehetséges fiatalok csoportja, akiknek nem okoz gondot az elvárások teljesítése. A másik csoportot az alacsony felvételi pontszámot elérő, általában gyenge középiskolából jövő, „későn érő típusba” tartozó, sok esetben kevésbé tehetsős, korrepetálást és különórákat megfizetni nem tudó családokból származó fiatalok alkotják. Ők mentorálásra, alapkészségeik megerősítésére szorulnak, a nagyarányú lemorzsolódás főként ezt a második csoportot érinti.

Szerintem a hagyományos, elit jellegű, piaci szolgáltatásként működő egyetemi képzés mellett szükség van más szemléletű tömegképzésre, a „középiskolásodó” alapképzésekre és a hozzá kapcsolódó felsőoktatási szakképzésekre fenntartására is. Ezek a képzések sok helyen elfogadható színvonalon megszervezhetők, esetükben a munkaerőpiaci igények térbeliségéhez igazodó, a társas vállalkozások térbeli tömörüléseihez közeli képzési helyekre van szükség (gazdaságtudományi alapképzést például 2021-ben 29 intézmény folytatott 31 városban). Olyan alapképzésekre lenne szükség, amelyek esetében a végzetekre – óvodapedagógusokra, tanítókra, szociális munkásokra, ápolókra és betegellátókra, gazdálkodókra és menedzserekre, gazdaságinformatikusokra – szinte minden térség munkaerőpiacán szükség van. Ezek a képzések szerintem közszolgáltatásnak tekinthetők, azaz állami költségvetésből kellene a kevésbé fejlett térségekben kiemelten finanszírozni, mint a területfejlesztés alapvető eszközét.

A szolgáltatásoknak – így a felsőoktatásnak is – van egy méretgazdaságossága. A tömegesedő alapképzéseknél területfejlesztési szempontból megfelelő kompromisszum, ha az állami forrásokból támogatott felsőoktatási intézményrendszer a településhierarchiához, a hazai nagyvárosi településegységekhez (funkcionális városrégiókhoz) igazodik: a kiemelt egyetemek a fővárosban és a regionális centrumokban, míg a felsőoktatási szakképzést és tömeges alapképzést végző intézmények a többi településegységekben működnek, ahol a felnőttek képzése, át- és továbbképzése helyben megszervezhető. „Valódi közösségi főiskolákra lenne tehát szükség, amely a hátrányos helyzetű fiatalok felzárkózását és a felsőoktatásba történő bevezetését szolgálja” (Polónyi, Tóth 2017, 9.).

A gond az, hogy a 22 településegységből nyolc esetben (ami hét megyét érint), nincs helyi székhelyű intézmény, és ezekben a településegységekben rohamosan csökken a kihelyezett képzések hallgatóinak létszáma. Ez azzal jár, hogy az ott működő hazai tulajdonú vállalkozások igen nehezen jutnak felkészült szakemberhez, így az innovációk bevezetése, versenyképességük javítása, nemzetköziesedésük szinte reménytelenné válik.

A felsőoktatási intézmény azonban nemcsak képzőhely, hanem a helyi gazdaságban olyan multiplikátorhatások kiváltója is, amelyek a térség gazdasági fejlődését ösztönözhetik. Ha a térségben nincs intézményi székhely, akkor a keresleti oldali hatások fel sem merülhetnek, de a kínálati oldali hatások, a hallgatók pénzköltése is visszafogott, főleg az alacsony létszám miatt. A kevésbé fejlett, felsőoktatási intézményi székhely nélküli megyékben legnagyobb a népesség csökkenése, a fiatalok elvándorolnak, a vállalkozások versenyképessége gyenge, az „elmaradottság ördögi köre” formálódik, helyi felsőoktatás nélkül a felzárkózás esélye csekély. Ma még nem ítéltető meg, hogy a koncentráció folytatódik-e, mivel a tanulmány lezárásakor olyan alapvető változások indultak (például a felvételi alsó ponthatárát és a nyelvvizsga előírásokat is az intézmények döntenek el), amelyek hatásai csak később lesznek érzékelhetők.

A hazai felsőoktatás olyan „állatorvosi ló”, amelyen jól vizsgálhatók a terület- és településfejlesztési politika betegségei. Nincs széles körben elfogadott felsőoktatási politika (minisztériuma sincs, csak helyettes államtitkársága), a különböző érdekcsoportok által kialakított *ad hoc* ágazati döntések (lásd például Modern Városok Program) felülírják az országgyűlés Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepciót elfogadó határozatában rögzített felsőoktatási fejlesztési célokat. Az intézményi részérdekek alapján formálódó projektek gyakran egymást gyengítik, párhuzamos kapacitások jönnek létre, az intézményi és helyi lobbierdekek eleve reménytelen és költséges fejlesztéseket preferálnak (lásd KFKK). Az is egyértelmű, hogy a helyi székhelyű felsőoktatás csak szükséges, de nem elégséges feltétele a kevésbé fejlett megyék felzárkózásának, mivel jelenleg az integrált, alulról szerveződő térségi fejlesztési stratégiák kidolgozásának és végrehajtásának az intézményi feltételei is hiányoznak.

Jegyzetek

1. Forrás: Oktatás. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:education> (Letöltés: 2022. 11. 05.)
2. Forrás: KSH STADAT 23.1.1.1. Az oktatás főbb, hosszú idősoros adatai. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0001.html (Letöltés: 2022. 10. 20.)
3. Forrás: KSH STADAT 23.1.2.12. Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók képzési hely szerint. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0042.html (Letöltés: 2022. 10. 20.)
4. Forrás: Az Országgyűlés 1/2014. (I. 3.) OGY határozata a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepcióról. <https://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/download/9/5f/d0000/MK14001.pdf> (Letöltés: 2022. 11. 05.)
5. Forrás: Fokozatváltás a felsőoktatásban. Középtávú szakpolitikai stratégia 2016. https://2015-2019.kormany.hu/download/c/9c/e0000/Fokozatvaltas_Felsooktatásban_HONLAPRA.PDF (Letöltés: 2022. 11. 08.)
6. Forrás: KSH STADAT 23.1.3.1. Hallgatók a felsőfokú oktatásban. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0044.html (Letöltés: 2022. 10. 20.)
7. Forrás: Eurostat Population by educational attainment level, sex and age (%) - main indicators [EDAT_LFSE_03_custom_2733311] (Letöltés: 2022. 10. 18.)
8. Forrás: Eurostat Adult participation in learning by sex [SDG_04_60] (Letöltés: 2022. 10. 18.)
9. Forrás: KSH STADAT 23.1.1.2. A költségvetési intézmények oktatási kiadásai. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0002.html (Letöltés: 2022. 11. 05.)
10. Forrás: Oktatási és Képzési Figyelő 2018. Magyarország. Európai Bizottság https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2018-hungary_hu.pdf (7. o.) (Letöltés: 2022. 11. 08.)
11. Forrás: Oktatási Hivatal 1.4. Az oktatók, tanárok száma (teljes-, illetve részmunkaidős valamint megbízással foglalkoztatottak együtt).
12. A kéziratot 2022 végén fejeztem be, emiatt maradtam a „megye” kifejezés mellett.
13. A hazai felvételi eljárás adatai, amelyekben nem szerepelnek a külföldi állampolgárok.
14. A települések listáját az Oktatási Hivatal szolgáltatta.
15. Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv, 2021.
16. Az elmúlt három évtizedben személyesen is szereztem tapasztalatokat: 1992-ben kerültem kapcsolatba a felsőoktatással, 1994-97 között főiskolai oktatóként és főigazgató-helyettesként, 1997-től egyetemi tanszék- és intézetvezetőként dolgoztam.

Irodalom

- Ács, Z. J., Sanders, M. (2021): Endogenous growth theory and regional extensions. In: Fischer, M. M., Nijkamp, P. (ed.): *Handbook of regional science* (second and extended edition). Springer, Heidelberg, 615–634. https://doi.org/10.1007/978-3-662-60723-7_13
- Armstrong, H., Taylor, J. (2000): *Regional economics and policy* (3rd ed). Blackwell, Malden (MA)
- Benneworth, P., Fitjar, R. D. (2019): Contextualizing the role of universities to regional development: introduction to the special issue. *Regional Studies, Regional Science*, 1., 331–338. <https://doi.org/10.1080/21681376.2019.1601593>
- Benneworth, P., Pinheiro, R., Karlsen, J. (2017): Strategic Agency and Institutional Change: Investigating the Role of Universities in Regional Innovation Systems (RISs). *Regional Studies*, 2., 235–248. <https://doi.org/10.1080/00343404.2016.1215599>
- Bodnár G. (2020): *Az endogén fejlődés tényezőinek vizsgálata rurális térségekben*. JATEPress, Szeged
- Calza, F., Carayannis, E. G., Panetti, E., Parmentola, A. (2022): The Role of University in the Smart Specialization Strategy: Exploring How University-Industry Interactions Change in

- Different Technological Domains. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 6., 2649–2657. <https://doi.org/10.1109/TEM.2019.2950514>
- Capello, R. (2016): *Regional economics* (2nd ed). Routledge, London and New York <https://doi.org/10.4324/9781315720074>
- Dallago, B. (2014): The role of universities in local development. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 1., 35–59. <https://doi.org/10.14267/cjssp.2014.01.02>
- Demcsákné Ódor Zs., Huszárík P. (2020): *Lemorzsolódási vizsgálatok a felsőoktatásban*. Oktatási Hivatal, Budapest
- Drucker, J. (2016): Reconsidering the Regional Economic Development Impacts of Higher Education Institutions in the United States. *Regional Studies*, 7., 1185–1202. <https://doi.org/10.1080/00343404.2014.986083>
- Erdős K., Szabó N., Veréb Miskolczi Zs., Varga A. (2021): A Pécsi Tudományegyetem térségi gazdasági hatásainak vizsgálata a GMR-Magyarország modellel. *Területi Statisztika*, 1., 48–78. <https://doi.org/10.15196/TS610103>
- Etzkowitz, H. (2004): The evolution of the entrepreneurial university. *International Journal of Technology and Globalisation*, 1., 64–77. <https://doi.org/10.1504/IJTG.2004.004551>
- Fekete D., Rechnitzer J. (2019): *Együtt nagyok. Város és vállalat 25 éve*. Dialóg Campus, Budapest
- Florida, R., Mellander, Ch., Stolarick, K. (2008): Inside the black box of regional development: human capital, the creative class and tolerance. *Journal of Economic Geography*, 5., 615–649. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbn023>
- Foray, D., Morgan, K., Radošević, S. (2018): *The role of smart specialisation in the EU research and innovation policy landscape*. European Commission, Brussels https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/brochure/smart/role_smartspecialisation_ri.pdf (Letöltés: 2022. 10. 31.)
- Gál Z. (2016): Egyetem és a város. *Educatio*, 2., 220–233.
- Hrubos I. (2019): Az európai felsőoktatási térség létrehozása mint az európai unió felsőoktatás-politikájának központi eleme. *Educatio*, 1., 75–90. <https://doi.org/10.1556/2063.28.2019.1.6>
- Huggins, R., Johnston, A., Stride, C. (2012): Knowledge Networks and Universities: Locational and Organisational Aspects of Knowledge Transfer Interactions. *Entrepreneurship and Regional Development*, 7–8., 475–502. <https://doi.org/10.1080/08985626.2011.618192>
- Johansson, B., Karlsson, C. (2019): Regional development and knowledge. In: Capello, R., Nijkamp, P. (eds.): *Handbook of regional growth and development theories* (revised and extended second ed.). Edward Elgar, Cheltenham, 308–325. <https://doi.org/10.4337/9781788970020.00023>
- Kotosz B., Lukovics M. (2017): *Az egyetemek helyi gazdasági hatásainak mérése*. GlobeEdit, Saarbrücken
- Kovács P., Görög V. (2019): Egyetemek hallgatói megtartóképesége. *Köz-Gazdaság*, 1., 24–29. <https://doi.org/10.14267/RETP2019.01.05>
- Kovács G., Temesi J. (szerk.) (2018): *A magyar felsőoktatás egy évtizede, 2008–2017*. BCE Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, Budapest
- Lakatos P. (2021): Helsinkitől - Bolognán át - Rómáig: Felsőoktatási harmonizációs törekvések és reformfolyamatok Európában. *Európai Tükör*, 2., 91–99. <https://doi.org/10.32559/et.2021.2.5>
- Lengyel B. (2012): *Tudásalapú regionális fejlődés*. L'Harmattan, Budapest
- Lengyel B., Ságvári B. (2009): Kreatív foglalkozások és regionális tudásbázis: fogalmak, folyamatok és területi összefüggések. *Tér és Társadalom*, 4., 1–26. <https://doi.org/10.17649/TET.23.4.1273>
- Lengyel, I. (2009): Knowledge-based local economic development for enhancing competitiveness in lagging areas of Europe: The case of the University of Szeged. In: Varga, A. (ed.): *Universities, Knowledge Transfer and Regional Development: Geography, Entrepreneurship and Policy*. Edward Elgar, Cheltenham, 322–349.
- Lengyel I. (2021a): Látlelet a hazai közgazdasági felsőoktatásról az egyetemek fenntartóváltása előtt. *Közgazdasági Szemle*, 10., 1055–1088. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.10.1055>
- Lengyel I. (2021b): *Regionális és városgazdaságtan*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged
- Lucas, R. (1988): On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 1., 3–42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
- Lukovics M., Zuti B. (2014): Egyetemek a régiók versenyképességének javításáért: „negyedik generációs” egyetemek? *Tér és Társadalom*, 4., 77–96. <https://doi.org/10.17649/TET.28.4.2587>

- Pike, A., Rodríguez-Pose, A., Tomaney, J. (2017): *Local and regional development* (2nd ed). Routledge, Abingdon <https://doi.org/10.4324/9781315767673>
- Polónyi I. (2021): A felvételi követelmény megváltozásának hatása a felsőoktatás területi rekrutációjára. *Tér és Társadalom*, 2., 110–124. <https://doi.org/10.17649/TET.35.2.3310>
- Polónyi I., Tóth D. (2017): Békából királyfi. A kihelyezett képzéstől a közösségi felsőoktatási képzési központig. *Iskolakultúra*, 1-12., 3–10. <https://doi.org/10.17543/ISKKULT.2017.1-12.3>
- Rechnitzer J. (2009): A felsőoktatás térszerkezetének változása és kapcsolata a regionális szerkezettel. *Educatio*, 1., 50–63.
- Rechnitzer J., Smahó M. (2011): *Területi politika*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Romer, P. (1986): Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 5., 1002–1037. <https://doi.org/10.1086/261420>
- Stimson, R., Stough, R. R., Salazar, W. (2009): *Leadership and Institutions in Regional Endogenous Development*. Edward Elgar, Cheltenham <https://doi.org/10.4337/9781848449435>
- Teperics K., Dorogi Z. (2014): Az egyetemek gazdasági és regionális hatásai. *Educatio*, 3., 451–461.
- Tóth G. (2014): Az agglomerációk, településegységek lehatárolásának eredményei. *Területi Statisztika*, 3., 289–299.
- Varga A. (2004): Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Közgazdasági Szemle*, 3., 259–275.
- Varga A. (2009): *Térszerkezet és gazdasági növekedés*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Varga, A., Erdős, K. (ed.) (2019): *Handbook of Universities and Regional Development*. Edward Elgar, Cheltenham <https://doi.org/10.4337/9781784715717>
- Vas Zs. (2017): *Innovációs rendszerek a kevésbé fejlett régiókban: tudásintenzív iparágak a Dél-Alföldön*. JATEPress, Szeged
- Westlund, H., Larsson, J. P. (2021): Local Social Capital and Regional Development. In: Fischer, M. M., Nijkamp, P. (ed.): *Handbook of regional science* (second and extended edition). Springer, Heidelberg, 721–735. https://doi.org/10.1007/978-3-662-60723-7_129

Mellékletek

1. melléklet: Államilag elismert felsőoktatási intézmények 2022 májusában
Types of accredited higher education institutions in May 2022

<i>Intézmény</i>	<i>Fenn- tartó</i>	<i>Típus</i>	<i>Összes hallgató*, 2020/21, fő</i>	<i>Ebből nappa- lis, fő</i>	<i>Székhely</i>	<i>További képzési helyek</i>
<i>Budapest</i>						
A Tan Kapuja Buddhista Főiskola	Egyh	F	273	68	Budapest	-
Állatorvostudományi Egyetem	A	E	2 112	1 972	Budapest	-
Andrássy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem	A	E	238	238	Budapest	-
Baptista Teológiai Akadémia	Egyh	F	527	428	Budapest	-
Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola	Egyh	F	214	38	Budapest	-
Budapest Kortárstánc Főiskola	A	F	26	26	Budapest	-
Budapesti Corvinus Egyetem	A	E	11 985	10 310	Budapest	Székesfehérvár
Budapesti Gazdasági Egyetem	A	ATE	17 208	12 847	Budapest	Hatvan
Budapesti Metropolitan Egyetem	M	ATE	6 707	4 209	Budapest	-
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Min	E	20 526	18 510	Budapest	Balatonfüred, Hatvan, Zalaegerszeg
Eötvös Loránd Tudományegyetem	Min	E	33 247	26 302	Budapest	Szombathely
Evangélikus Hittudományi Egyetem	Egyh	E	150	77	Budapest	-
Gábor Dénes Főiskola	A	F	860	215	Budapest	Siófok
IBS Nemzetközi Üzleti Főiskola	M	F	1 288	1 288	Budapest	-
Károli Gáspár Református Egyetem	Egyh	E	8 230	4 668	Budapest	Kecskemét, Nagykőrös
Közép-európai Egyetem	A	E	417	417	Budapest	-
Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem	Min	E	842	824	Budapest	-
Magyar Képzőművészeti Egyetem	Min	E	711	666	Budapest	-

<i>Intézmény</i>	<i>Fenn- tartó</i>	<i>Típus</i>	<i>Összes hallgató*, 2020/21, fő</i>	<i>Ebből nappa- lis, fő</i>	<i>Székhely</i>	<i>További képzési helyek</i>
<i>Budapest</i>						
Magyar Táncművészeti Egyetem	A	E	501	135	Budapest	Nyíregyháza
Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetem	A	E	2 293	1 061	Budapest	-
Milton Friedman Egyetem	M	ATE	908	260	Budapest	-
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem	A	E	820	800	Budapest	-
Nemzeti Közszolgálati Egyetem	Min	E	5 727	2 886	Budapest	Baja
Óbudai Egyetem	A	E	11 959	7 876	Budapest	Kaposvár, Nyírbátor, Salgótarján, Székesfehérvár
Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem	Egyh	E	186	103	Budapest	-
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	Egyh	E	8 097	5 263	Budapest	Esztergom
Pütkösi Teológiai Főiskola	Egyh	F	315	28	Budapest	-
Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola	Egyh	F	226	87	Budapest	-
Semmelweis Egyetem	A	E	11 584	6 351	Budapest	Tata
Szent Pál Akadémia	Egyh	F	609	130	Budapest	-
Színház- és Filmművészeti Egyetem	A	E	418	395	Budapest	-
Tomori Pál Főiskola	M	F	501	198	Budapest	Kecskemét
Wekerle Sándor Üzleti Főiskola	M	F	495	110	Budapest	-
Wesley János Lelkész-képző Főiskola	Egyh	F	312	101	Budapest	-
<i>Bács-Kiskun</i>						
Eötvös József Főiskola	Min	F	413	142	Baja	-
Neumann János Egyetem	A	ATE	2 809	1 687	Kecskemét	Budapest

<i>Intézmény</i>	<i>Fenn- tartó</i>	<i>Típus</i>	<i>Összes hallgató*, 2020/21, fő</i>	<i>Ebből nappa- lis, fő</i>	<i>Székhely</i>	<i>További képzési helyek</i>
<i>Baranya</i>						
Pécsi Püspöki Hittudo- mányi Főiskola	Egyh	F	148	57	Pécs	Kaposvár
Pécsi Tudományegye- tem	A	E	21 281	16 467	Pécs	Kaposvár, Szek- szárd, Szom- bathely, Zala- egerszeg
<i>Borsod-Abaúj-Zemplén</i>						
Miskolci Egyetem	A	E	9 021	5 526	Miskolc	Kazincbarcika, Ózd, Sátoralja- újhely
Sárospataki Református Teológiai Akadémia	Egyh	F	215	52	Sárospatak	-
Tokaj-Hegyalja Egyetem	A	ATE	-	-	Sárospatak	-
<i>Csongrád-Csanád</i>						
Gál Ferenc Egyetem	Egyh	ATE	1 397	332	Szeged	Békéscsaba, Budapest,
Szegedi Tudomány- egyetem	A	E	21 805	18 240	Szeged	Gyula, Szarvas Békéscsaba, Hódmezővám- sárhely, Oros- háza
<i>Fejér</i>						
Dunaújvárosi Egyetem	A	ATE	1 607	748	Dunaújváros	-
Kodolányi János Egye- tem	M	ATE	2 684	112	Székesfehérvár	Budapest, Orosháza
<i>Győr-Moson-Sopron</i>						
Brenner János Hittudo- mányi Főiskola	Egyh	F	129	38	Győr	Szombathely
Soproni Egyetem	A	E	2 682	1 644	Sopron	Tata
Széchenyi István Egye- tem	A	E	12 128	7 584	Győr	Mosonmagyar- óvár
<i>Hajdú-Bihar</i>						
Debreceni Egyetem	A	E	29 045	22 485	Debrecen	Hajdúböször- mény, Kis- várda, Nyírbá- tor, Nyíregy- háza, Szolnok
Debreceni Református Hittudományi Egyetem	Egyh	E	530	288	Debrecen	-

<i>Intézmény</i>	<i>Fenntartó</i>	<i>Típus</i>	<i>Összes hallgató*, 2020/21, fő</i>	<i>Ebből nappalis, fő</i>	<i>Székhely</i>	<i>További képzési helyek</i>
<i>Heves</i>						
Egri Hittudományi Főiskola	Egyh	F	133	39	Eger	-
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem	Egyh	E	6 336	3 095	Eger	Jászberény
<i>Komárom-Esztergom</i>						
Educatum Egyetem	M	ATE	921	324	Tatabánya	Balatonfüred, Tata
Esztergomi Hittudományi Főiskola	Egyh	F	73	34	Esztergom	-
<i>Pest</i>						
Adventista Teológiai Főiskola	Egyh	F	75	31	Pécel	-
Apor Vilmos Katolikus Főiskola	Egyh	F	915	93	Vác	Budapest
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem	A	E	13 359	7 784	Gödöllő	Budapest, Gyöngyös, Kaposvár, Keszthely, Kisvárd, Nyírbátor, Szarvas
<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg</i>						
Nyíregyházi Egyetem	A	ATE	3 357	1 486	Nyíregyháza	Kisvárd, Mátészalka
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola	Egyh	F	188	68	Nyíregyháza	-
<i>Veszprém</i>						
Pannon Egyetem	A	E	5 351	3 719	Veszprém	Kőszeg, Nagykanizsa, Zalaegerszeg
Pápai Református Teológiai Akadémia	Egyh	F	47	39	Pápa	-
Szent Bernát Hittudományi Főiskola	Egyh	F	-	-	Zirc	-
Veszprémi Érseki Főiskola	Egyh	F	100	25	Veszprém	-

Forrás: az Oktatási Hivatal (OH) 2022. május 30-i adatai alapján készült az intézmények névsora, a hallgatók létszáma az OH stat2020_2_1 táblázata alapján; képzési helyeknél a 2022. évi általános felvételiben meghirdetett településeket vettük alapul.

Megjegyzés: * a felsőoktatási szakképzés, az alap-, mester-, osztatlan és doktori képzés együtt; Fenntartók: Egyh: egyházi; A: alapítványi; Min: minisztériumi; M: magán (kft, rt). Típus: ATE: alkalmazott tudományok egyeteme; E: egyetem; F: főiskola. A Kaposvári Egyetem és a Szent István Egyetem összevonásával jött létre a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem 2021-ben, a Tokaj-Hegyalja Egyetemnek és a Szent Bernát Hittudományi Főiskolának még nem volt hallgatója 2020-ban.

2. melléklet: Részidős képzésekre felvett hallgatók létszáma képzési helyenként (városenként), fő
Number of students admitted to part-time form per training-places (per city), person

	Felsőoktatási szakképzés		Alapképzés		Mester- és osztatlan képzés	
	2018-19-20	2021	2018-19-20	2021	2018-19-20	2021
	éves átlag		éves átlag		éves átlag	
Baja	2	10	146	126	10	12
Békéscsaba	20	38	27	42	-	-
Budapest	1 073	1 293	6 656	6 217	4 776	6 005
Debrecen	199	256	601	534	828	965
Dunaújváros	100	148	182	249	48	66
Eger	63	221	485	586	437	501
Esztergom	-	-	20	18	-	-
Gödöllő	0	0	263	239	376	386
Gyöngyös	130	157	97	93	39	38
Győr	144	134	866	673	685	797
Gyula	-	-	51	38	-	-
Hajdúböszörmény	-	-	390	306	41	30
Hatvan	16	16	-	-	-	-
Hódmezővásárhely	24	41	52	65	12	16
Jászberény	8	-	136	213	10	6
Kalocsa	-	-	2	-	-	-
Kaposvár	68	72	370	362	38	42
Kecskemét	118	178	325	245	102	135
Keszthely	43	142	49	44	21	24
Kisvárd	14	13	39	16	-	-
Miskolc	134	159	459	378	557	674
Mosonmagyaróvár	10	20	44	48	46	48
Nagykanizsa	26	33	30	16	2	9
Nagykőrös	16	0	36	18	-	-
Nyírbátor	-	-	3	5	-	-
Nyíregyháza	48	156	679	507	205	125
Orosháza	7	0	33	11	-	-
Ózd	-	-	6	-	-	-
Pécs	57	173	614	652	689	871
Salgótarján	-	-	6	13	-	-
Sárospatak	13	16	92	67	-	-
Sátoraljaújhely	-	-	24	8	-	-
Siófok	12	19	16	-	-	-
Sopron	14	33	223	221	101	139

	Felsőoktatási szakképzés		Alapképzés		Mester- és osztatlan képzés	
	2018-19-20	2021	2018-19-20	2021	2018-19-20	2021
	éves átlag		éves átlag		éves átlag	
Szarvas	17	0	122	138	8	-
Szeged	-	-	856	801	496	654
Székesfehérvár	2	-	125	118	25	11
Szekszárd	11	8	134	181	11	16
Szolnok	56	52	75	223	3	37
Szombathely	30	30	199	179	106	108
Tata	-	-	28	59	-	-
Tatabánya	34	43	46	47	3	4
Vác	-	-	113	106	43	75
Veszprém	97	97	258	201	281	370
Zalaegerszeg	7	25	42	35	7	27

Forrás: Felvi

Megjegyzés: dőltten kiemeltük azokat a településeket, ahol 2022-ben nincs felsőoktatási intézménynek székhelye.